

Ժողովրդական ՊԱՏԿԵՐԱՅՈՒՄՆԵՐԻ ԱԶԳԱՇՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԴՐԱՆԿՈՐՈՒՄՆԵՐԸ ՇԵՏԱՂԵՏՅԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ԵՐԱՋՆԵՐՈՒՄ

Աղետի ազգահոգեբանական հետևանքների ուսումնասիրությունը բարդ և տարրազմակ հիմնախնդիր է, որը ներառում է եռյժ կարևորություն ունեցող ազգաբանական տեղիւշարժեր՝ սաեմանային վիճակներում ասժի դրսևորած հոգեբանության, միջանճնային եարաբերությունների, աղեայալ մտղկանց եոգեկան ապրումների առումով: Աղետի հոգեբանության ուսումնասիրումը ենթադրում է գիտատեսական և գործնական լուծումներ, մեկնաբանություններ և հիմնարար եեաևություններ, որոնք վերաբերում են ոչ միայն երևույթի ժողովրդական ըմբռնմանը, այլև հետադիսայան շրջանի ազգաբանկչության լայն շերտերի սոցիաղական վերականգնման և հոգեվերականգնութկան աշխատանքների իրականացմանը:

Աղետի հոգեբանական հետևանքների ուսումնասիրության հիմնախնդիրը դրսևորվում է յուրօրինակ եատկանիշով՝ ազգային մտածողության և պատկերացումների մեջ աղետի ժողովրդական կանխագուշակման բնույթով: Երկրաշարժից անմիջապես եետո գրառվել են աղետը պասրագուշակող երազներ, կանխագագցումներ, բնության երևույթների մ առնչվող նշանակներ, որոնք եամակարգումը կատարվել է ըստ սեոատարիքային առանճաեատկությունների, սոցիալական խմբերի, մտղկանց եոգեվիճակի, հոգեկան ապրումների բնույթի, սոցիաղ-եոգեբանական փոխազղեցության ճևերի, սոցիալական դիրքորոշումների և ապատումների դրսևորման:

Գրառված երազների (շուրջ եազար երազ) հոգեբանական իմաստավորմամբ սլսրգել ենք, որ վերջիններս սոսկ աղետայալ անճի հոգեվիճակի, կանխագագցումների, ապրումների, մերքին դիրքորոշումների արտաեայտություններ չեն, այլ որոշակիորեն արտացոլում են ժողովրդական պատկերացումները, ժողովրդական մտածողության ճևերը, ազգային մշակույթի, ծեսերի, ավանդույթների և սովորույթների առանճաեատկությունները: Բոլոր դեաքերում, երազը դիտում ենք իբրև ժողովրդական մտածողության ճև, ազգահոգեբանական մշակույթ, ծայրաեեղ հոգեբանական վիճակի մարտաեայտություն: Ժողովրդական մտածողության խոսքային գործունեության դրսևորումները, եուզական ապրումները ազգի վարքագծում առավելապես ուղղված են հոգեկան հարաբերական հավասարակշռության կայունացման վերականգնմանը:

Երազն՝ իբրև հոգեբանական արտերևույթ,բոլոր ժամանակներում դրսևորվել է իբարամեբժ, եսկասական ու տարաբնույթ մեկնաբանություններում ու հայեցակարգերում (Ֆրոյդ, Յունգ, Ադեր, Ֆրոմ, Լևի Բրյուլ, Ֆլորենսկի, Յոհան Սյուլլեր, Մոր, Ֆոլկելտ, Իեսսեն, Հոբսոն, Քեյլի Բալկլի, Դեյվիտ Ֆոլկս, Ֆրենչ, Գոլդոն Գլորուս,Մայքլ Հոլլիֆիլդ, Լաուրա Բրեդլի, Ռեբեկա Տերրի, Բրենդա Մալիվա, Բարբարա Թեղլոկ): Վկայակոչված եեղիմակների հայեցակարգերի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ երազները անճի եոգեբանական ոլորաի դրսևորումներ են, նրա մերքին տպավորությունների ենթագիտակցական արատցողումներ: Երազները ցայսօր չեն դիտարկվել ժողովրդական պատկերացումների և ըմբռնումների դիտանկյունից, որպես ազգային մտածողության յուրաեատուկ արտաեայտություններ: Երազի բովանդակությունն արտացոլում է երազատեսի եիմնական չգիտակցված դրդապաամանները, դիրքորոշումներն ու ներքին եակումները: Հեաևարար, երսուզատեսության գործընթացի աղզաեոգեբանական առանճաեատկությունների և եատկապես սոցիալ-եոգեբանական մեխանիզմների իմացությունն ամբողջական է դարճում անճի եոգեկան ակտիվության ենթագիտակցական մակարդակի մասին հոգեբանական պատկերացումները, ինչպես նաև հնարավորություն է ընճեոում աղետայալ մարդուն իմաստավորելու երազների ժողովրդական պատկերացումները և որոշակիորեն ինքնակարգավորելու իր եոգեկան վիճակները:

Աղբի ժողովրդական եոգեբանության և պատկերացումների մեջ գործող նախնական, ավանդական իորերդանիշերը, հավատքն ու պատկերացումները գորեղանում են եասարակական արեավիրքների ու ճգնաժամերի ժամանակ՝ եին առասպելական

մտածողության մշակա, երատև ու գործող մեխանիզմով: Երազը դիտում ենք իբրև եուերանական կառուցվածք, որը ներառում է երազատես, երազի կառույց, երազահան, երազատեսի և երազահանի միջանձնային երաբերությունների ոլորտ բաղադրամասերը՝ անեատական-տիպարական առանձնահատկություններով: Կառուցվում են նաև երազային նուօի եադորդակցման մողելների առանձնահատկությունները:

Երազների ուսումնասիրությունն առաջիկայում է դառնում եասարակական արեավիրքների, ընական ու տարերային աղետներին, սոցիալական պայթյուններին նախորդող և եաջորդող շրջաններում, որոնք հատկանշվում են եոզիթանական տեղաշարժերով և իրենց դրսևորումն են գտնում աղեսայլ մաղղկանց երազներում: Երազային գործընթացներն արասեայտում են ժողովրդական պաակերացումների ու մտածողության , ժողովրդական կանխագուշակումների ձևերը, որոնք արտացոլում են սզզահողերական մշակույթի, անձի եողևոր մշակույթի նշանային եամակարգը: Հետևաբար, ընական աղեսպի եետևանքների հողթթանական ուսումնասիրությունը եույժ կարևորվում է եետաղեսայլ մաղղկանց եողերական և սոցիալական վերականգնման աշխատանքները արդյունավեա կազմակերպելու, նրանց հողերական պաշտպանական մեխանիզմները ակաիվացնելու առումով: Երազային պատկերների դրևորումները որոշակիորեն պայմանավորված են երազահանների սեոատաթթային պատկանելությանը և անեատական -տիպարական հատկանիշներով, որոնք շնշուաղրվում են նյութի եողերական կողմով: Այդ պաակերները կրում են արքեաիպային մտածողության, ազզային մախապաշարումների, ազզային ավանդույթների, սովորույթների և ծեսերի հողերական ազղեցությունը:

Հին մշակույթներում (Հին Արևելք՝ ենդկական սզզրմաղբյուրներ, յոզային և միսսիկական ավանդույթներ, Աֆրիկայի և Բրազիլիայի բնիկներ) երազը մեկնվում էր որոշակի կրոնական և բարոյագիտական համատեքստով: Երազները եամաղելով երազատեսի թավաաող ոզու ճզգրիտ ապավորություններ՝ երազային տպավորությունները ավելի բաղըր էր գնեեսավում, քան բուն երազային նյութը: Վերջինս թաքնված անձնական իրականության վերարտադրությունն է: Այալիսով, երազները թողնում են ակնեայտ ազղեցություններ, թեպեա և երազատեսը կաշկանդված է մնում այնքան ժամանակ, քանի դեռ չի թացեսայտվել երազի լեզվական կողը՝ ապազայի իմացության համար: Էականը հրազի և արթուն վիճակի եարաբերակցումն է, երբ արթուն վիճակում կատարվածը, եուզողը, ապրվածն ու չապրվածը անցնում են երազային ոլորտ կաս, ընդհակառակը, այն, ինչ արթնության վուում կորցրել է իր եեսաքքրությունն ու նշանակալիությունը, երազում կարող է ձեոք բերել մեծ արժեքականություն :

Արևմտյան բազում եամայնքներում երազահանությունը և արթնանալու իրականությունը ոչ թե ամբողջական աշխարհներ են ոլիտվում, այլ ակնթարթված տպավորություններ:

Երազատեսության, ոզեկանշության և միստիցիզմի լայն աարածուը տարթեր ուղղությունների՝ սիմվոլիսաների և դեկադենտների, դեղաիստների և սյուրռեայիսաների կողմից բացաարվում էր երազատեսության դերի մասին նրանց իմպուլսիվ տեսահայեցակարգով, ոթի եամաձայն իրականությունը վերարաաղրվում է երազահանության ընթացքում՝ արաարական ձևերի միջոցով:

Երազի բնորոշումները բազմանշանակ են՝ կապված քնած անձի հողեկանի եես և ունեն եղազի աոաջացման պաաճառներով պայմանավորված որոշակի տարրերություններ: Գոյություն ունի միջանկյալ կտպ քնած ժամանակ ինքնաներկայացման և արթնացման պայմանական գնեեսականների միջև:

Անկախ երազի ավանդական և նորոբյա ուսումնասիրությունների ընույթից ու մասնահատկություններից՝ մեք կարևորում ենք մախանշանային երազի հայտնությունը սահմանային իրավիճակներում: Մեծ երազը հայանվում է էկզատեցնյալ ճզնաժամերի պաեին:

Երազն արաացոլման որոշակի ձև է, մի երևույթ, որը միանշանակ չի ընկալվում գիտության մեջ և, ընականաբար, ենթակա է եամակողմանի անեսական ուսումնասիրության: Երազի եիմնախնդիրը աոկա գիսական մոտեցումներում աոակելապես քննվել է գուտ անձի մակարդակով:

Հետազոտության նպատականիաումը մեզ թույլ է տվել երազային գործընթացները

քննարկել ժողովրդական պատկերացումների հայեցակետից: Մեր ելակետը երազի ժողովրդական ըմբռնումներն են, ժողովրդի սավար զանգվածի երազին առված մեկնությունները: Բնականաբար, ամենաը դիպում է որպես իր եամրության և նշանակալիության ավանդույթների կրող, այսինքն՝ մշակութային դրսևորման մեջ, ծեսերը, սովորույթների, ստների ու ավանդակարգերի համակառույցում՝ երազը եամարելով մշակույթ աղետի հոգեբանության ընդգրկումով: Երազներից շատերը ներկայացնում են մախնադարյան առասպելներին և արարողություններին եամարժեք կերպարներ, գտողություններ: Ըստ էության, առասպելաբանությունը արքեախարսյին մտածողության սրտկերների մշակման մախնական եղանակն է: Նախնական առասպելաբանական միտքը համախճակավորվում է անգիտակցական, ինքնարեբական մեխանիզմների շնորհիվ, եհազայում մշակվում և մոդելավորվում է գիտակցությամբ: Մարդկային բանտկասությունը ներառում է ընագդային եասկացության մախնակներ, որն, անշուշտ, կարող է միավորվել համապատասխան հոգեկան մոդելում: Հոգեկանի բոլոր արդյունքները ծագում են արքեախարսից, սրտկերի կամ վարքի ճևերի սրտեմցիալը անճի մեջ գոյություն ունի մինչև արտաեայտվելը: Հետևարար, երազներում գրեթե բոլոր պատկերների արմատները արքեախարսյին ընույթ ունեն:

Արքեախարսյին մտածողության և առասպելաբանական մտածողության աարերի միջև կա որոշակի հարարերակցություն: Առասպելաբանական մտածողության ճևերը որոշակիորեն եամասրատասխանում են էքնամշակութային սաեամնեթին, և նրանց ասաիճանակսն փոխաճևությունները պայմանավորում են վաղնջական ավանդական մտքերի, ընկալումների և պատկերացումների ամբողջականությունը: Առասպելաբանությունը կարելի է դիտել որպես արքեախարսյին մտածողության յորաեաստուկ խմորման արդյունք կամ բանավոր ավանդության այնպիսի աեսակ, որը ծագել է արքեախարսյին սրտկերացումների եիման վրա: Այն կարելի է դիտել և այն աեսակյունից, թե իր դրսևորույթով սասասպելացումը ինչպես է վերաճում ենթագիտակցական փատերի և ինչչափով է արտաեայտվում մեր երազներում: Երազային կյանքում մեք ճեռք եք բերում առասպելաատեղճության ունակություն, որը խիսա անհատական է, ինչպես և յորաքանչյուր անճի եոգեկան աշխարեն ու հոգեկերտվածքը: Որևէ ժողովրդի առասպելաբանական միտքը կարելի է եասկանալ ոչ միայն ավալ ազգին պատկանելու աեսակյունից, այլև իտրապես ըմբռնելով այդ ժողովրդի էքնամշակույթը՝ մեճ մանրամասներով:

Երազային պատկերները սերվել են դարերի իտրքից եկող եին պատկերացումներից, որոնք աոարկալացել են աոահ մշակույթում, իորև ազգաեոգերանական մախաշերաիր (ծես, սովորույթ, ավանդույթ)՝ ազգի մշակութային կողմնորոշումներում վերածվելով ինքնապաշտպանական մեխանիզմների:

Արքեախարսյին երազները ներկայացնում են եոգու բնական գուրճուեհությունը՝ անեասականության չաեամնված ուճով: Երազն ապաեովում է փոխանցելիություն մեր գիտակցված և չգիտակցված «ես-երի» միջև: Այնուեանդեթճ, մեր քննաճ նյութի շրջանակներում եստակորեն տարորոշում ենք անճի եամար կեեսական նշանակություն ունեցող փոխեատուցողական երազների գորճատույթը: Սաեամնափակ թվով երազներ են, որ չեն փոխեատուցվում: Հատկապես փոխեատուցողական են արավմաաիկ, գերգալական երազները, որոնց էլ վերարերում է մեր եեսագոատության աոարկան: Ոչ փոխեատուցողական երազները անսովոր երևույթներ են, եայտնվում են միայն այն ժամանակ, երբ փոխեատուցողական երազների եամար բոլոր ենարավորությունները ապաոված են: Ըստ էության, այս երազները կարող են ներկայաաալ այլարանորեն, որպես էներգիայի արաամղում՝ բարճրացնելով ենթագիտակցության եոգեկան ենարավորությունները:

Ժողովրդական երազատեսության եամար ելակետային են ազգային մտածողության մախնակներն ու ավանդույթները, ի վերջո ազգի պատմական ճակատագիրն ու կեեսաճևը, որոնք օրյեկտիվ եամաեարարեբական արճեքներ են: Հին ժողովրդների երազագիտական միաքը վկայում է, որ եմայաճիսական գորճույթությունների ենարավոր գորությանը է պայմանավորված անճի երազատեսությունը: Բագմարնույթ աստվածությունների կողքին եին եայերը ունեցել են երազի աստվածություն՝ եայոց Տիր ասաճու կարևոր գորճատություններից մեկը եամարելով երազագուշակումն ու երազադաաքը: Հայ ավանդական մտածողության և եոգեբանության մեջ ժողովրդըն աոանճնացում է լուսնի

գուշակության չար և բարի օրեր, որոնց խորհրդով էլ մեկնում էին երազները՝ կարևորեցով մահ երազի իրակամացման ժամանակաշրջանի գործոնը: Վատ երազը ի բարին դարձնելու բանաձևերը, չարխափան խոսքային պանեպանակաները ժողովրդական եսփասքի ձևեր են և ուղղփսժ են եռգերանական պաշտպանական մեխանիզմների ամրակայմանը:

Ժողովուրդն իր իմաստությամբ ու կենսափորձով, ազգայինի ներսում ստեղծում է խորհրդանշանների եամակարգ՝ որոշակիորեն պայմանափորելով երազային միանման նշանի անեատական՝ մյուսներից աարբեր մեկնությունը:

Այսպիսով, երազը ժողովրդական եայեցակետով ներամփոփում է երազային մեկնորանության իմաստփ, սովորությանի կողմնորոշման, սպաամմների, ցանկությունների, մեծ եավատքի իրակամացումների խորեորդը՝ այս եամակարգում եստակորեն աարորոշելով կենսական նշանակություն ունեցող երազային կանխատեսումների գործառույթը: Երազների ժողովրդական կանխատեսումների առանձնատկությունները՝ քննելիս՝ ելակետային ենք եամարում իրական գուշակության ձևերի փոխանցումը երազային գուշակության եղանակներին: Համընդեամուր առասպելաբանության տվյալներով աշխարհի բոլոր ժողովուրդներն իրենց ապագան կապել են երկնսփն լուսատուների և աստղերի եետ: Հետազոտության մեջ քննարկվել են այն երազները, որոնցում արտացոլված են մահ, մերձափորների կորուստ, տառապանք, քաղաքի, ազգի եամար ճակատագրակամ պաեեր: Ժողովրդակամ գուշակությունների և երազային կանխատեսումների բաղաատությունը ցույց է աայիս նրանց միջև գոյություն ունեցող սերտ առնչությունը:

Ժողովրդական գուշակաձևերը երազային կանխատեսումների փոխանցվելիս՝ ներառում են առարկայական աշխարհի երևույթները, ընության և եասարակական կյանքի օրինաչափությունները, որոնք նույն թափով ու շեշտվածությամբ չեն երեակփում երազային կանխատեսումներում:

Ժողովրդի եոգերանության մեջ գուշակման իրական մողելները այնքան ափամրակամ ու կայուն են, որ եամարժեք են երազային գուշակման եղանակաձևերին: Փոխանցվում են կանխագգալու որոշակի ձևեր, եակամիշներ, թեպեակ ափելի կայուն եամակարգերը (ընության երևույթներ, երկնային մարմիներ և այլն) ափելի եեշտ և անմիջնորդ են փոխանցվում: Համեմատելով կանխատեսման, կանխագգաման իմաստների մեկնաթանություններն իբրև ընդեանություն՝ մենք առանձնացրել ենք երևույթների, առարկաների, գործընթացերի նախագգալը, կանխալ իմանալը, որը որպես ընդունակություն փոխանցվում է սերնդից սերունդ՝ կախված ազգային, տարածքային, սովորությանշակությանի եատկամիշներից: Ի վերջո կանխագգացումները պայմանափորված են նշանակների, սիմվոլների յուրացման ասաիճամից, և վերջիններս ժողովրդի էթնամշակութային գարգաման եայտանշաններն են:

Այսպիսով, եիմնաշեշտը դրվում է ազգաեոգերանական ափյաների վրա, որոնցով նոր իմաստափորում են առանում երազների ժողովրդական պակերացումները՝ իբրև ազգային մասժողության յուրաեատուկ արաեայաություն:

ЭТНОПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ВЫРАЖЕНИЯ НАРОДНЫХ ПРЕДСТАВЛЕНИИ В СНОВИЕНИЯХ

РЕЗЮМЕ

К. СААКЯН

Традиционные представления и современные научные воззрения по теории сновидений рассматриваются в аспекте психологии сновидений в период до и после землетрясения, исходя из народных воззрений и созвучных им форм мифологического мышления, необходимых для целостного восприятия этнокультуры.

Раскрываются психологические особенности сновидений, соотношение образов и картин сновидений с системой символов - знаков в национальном языковом мышлении.